

УДК 343.98

Яценко Іван Володимирович

*доктор ветеринарних наук, професор,
провідний науковий співробітник лабораторії фізичних, хімічних,
біологічних та ветеринарних досліджень*

Сімакова-Єфремян Елла Борисівна

*доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і
техніки України, заступниця директора з наукової роботи*

*Національний науковий центр
“Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса”
Міністерства юстиції України*

**НАУКОВІ РОЗРОБКИ В СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ
ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО
ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ**

**SCIENTIFIC DEVELOPMENTS IN FORENSIC VETERINARY
EXAMINATION AND THEIR IMPACT ON THE PROSPECTS
OF IMPROVING THE ADMINISTRATIVE LEGISLATION
OF UKRAINE REGARDING ANIMAL CRUELTY**

Проаналізовано вплив наукових розробок представників харківської школи судових експертів на перспективи удосконалення адміністративного законодавства України щодо жорстокого поводження з тваринами. Запропоновано у статті 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення виокремити 6 частин.

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза, тварина, жорстоке поводження, удосконалення адміністративного законодавства.

The impact of the scientific developments of representatives of the Kharkiv school of forensic experts on the prospects of improving the administrative legislation of Ukraine regarding animal cruelty is analyzed. It is proposed to separate 6 parts in Article 89 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses.

Key words: forensic veterinary examination, animal, cruel treatment, administrative legislation, improvement.

Забезпечення тваринам благополуччя, а також їх захист від жорстокого поводження передбачене міжнародно-правовими нормами, у т. ч. Європейським законодавством [1]. Специфіка правового регулювання відносин стосовно тварин в Україні та зарубіжних країнах зачіпає багато

моральних аспектів, що підлягають врахуванню в практиці юриспруденції, оскільки тварини є живими істотами, мають почуття та волю, необхідність у постійному задоволенні фізіологічних потреб: їжі, воді, сні, повітрі, достатній кількості рухів, контактах із собі подібними, у природній активності та інші потреби, що також знаходить відображення в законодавстві [2].

Законодавство України та інших країн світу щодо захисту тварин від жорстокого поводження поширюється на такі види діяльності, як скотарство, мисливське господарство, полювання, рибальство, розведення, утримання і використання домашніх непродуктивних, а також сільськогосподарських тварин, використання тварин у видовищних заходах, з навчально-науковими цілями, у тестуванні і виробництві біологічних препаратів [3, 4].

Єдиним способом об'єктивного встановлення шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, в результаті жорстокого поводження є судово-ветеринарна експертиза, яка вперше в Україні започаткована на державному рівні у 2019 р. за ініціативи Інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса" Міністерства юстиції України (нині – Національний науковий центр "Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса" [5]. За незначний проміжок часу, який минув від того часу, вченими харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів розроблено методики, підготовлено методичні рекомендації, опубліковано численні наукові роботи щодо судово-ветеринарної експертизи, яка є науково обґрунтованим засобом доказування у судочинстві.

Новітні наукові дослідження у сфері судово-ветеринарної експертизи стосуються її теоретичних засад, визначення шкоди, заподіяної здоров'ю тварин, їх каліцтва, дослідження трупів тварин тощо. Необхідність включення до наслідків жорстокого поводження з твариною такої категорії як заподіяна здоров'ю тварини шкода, зумовлена тим, що адміністративне законодавство України захищає моральні засади суспільства в частині ставлення до тварин, моральні принципи, цінності, що склалися в суспільстві. Суспільна шкода цього правопорушення полягає у тому, що жорстокість, проявлена щодо тварин, стає нормою поведінки, поширюється і на взаємини з людьми [6, 7].

Всі зазначені напрацювання в судово-ветеринарній експертизі дають можливість аргументовано, на науковій основі диференціювати злочини жорстокого поводження із тваринами від адміністративних правопорушень. Таким чином, внесення змін і доповнень до ст. 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – *КУпАП*) [8] щодо посилення відповідальності за жорстоке поводження з тваринами продиктоване, передусім, необхідністю адаптації законодавства України у сфері захисту тварин від жорстокого поводження до законодавства Європейського Союзу, зокрема, захисту їх від страждань і загибелі,

захистом їх від незаконних дій, укріплення моральності й гуманності суспільства, а також деталізації окремих частин зазначеної статті, необхідністю встановлення адміністративної відповідальності за порушення регламентованих правил поведження з тваринами, що виключають жорстокість.

Адміністративна відповідальність за жорстоке поведження із тваринами передбачена ст. 89 КУпАП. Проте подібну назву має також ст. 299 Кримінального кодексу України (далі – *КК*) [9]. У зв'язку з тим, що адміністративні правопорушення – це суспільно-шкідливі діяння, на відміну від кримінальних правопорушень, що мають суспільно-небезпечний характер, є необхідність розмежувати назви ст. 299 КК України та ст. 89 КУпАП. Отже, пропонуємо змінити назву статті 89 КУпАП на таку: *“Порушення правил, що виключають жорстокість поведження з хребетними тваринами”*.

Проблемні аспекти адміністративної відповідальності за жорстоке поведження з тваринами впливають із аналізу ст. 89 КУпАП, з-поміж них такі. Чинна редакція ст. 89 КУпАП складається з чотирьох частин. Диспозиція частини першої зазначеної статті передбачає відповідальність за діяння, що становить жорстокість до тварин, проте воно не призвело до тілесних ушкоджень, каліцтва чи смерті, це, зокрема, такі діяння, як знущання над ними, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю, страждань, а також залишення тварини напризволяще, порушення правил утримання та поведження з тваринами.

У чинній редакції статті 89 КУпАП (закон № 1684-IX від 15.07.2021) використовується термін “тварини”, що не дозволяє категорично, чітко і об'єктивно встановити предмет правопорушення та сферу застосування цієї статті на практиці, оскільки відповідно до статті 1 Закону України “Про захист тварин від жорстокого поведження” [2], тварини – біологічні об'єкти, що належать до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові, проте відповідно до ст. 1 Закону України “Про ветеринарну медицину” [10] тваринами є ссавці, свійська птиця, птахи, бджоли, комахи, риби, ракоподібні, моллюски, жаби, амфібії та рептилії.

Таким чином, до біологічних об'єктів належать не лише тварини, що знаходяться на вищих щаблях зоологічної систематики – птахи, ссавці, а й нижчі – починаючи від одноклітинних організмів (інфузорії, комахи, черви, моллюки тощо). Виходячи з наведеного, адміністративне стягнення формально може бути застосоване, наприклад, за знищення шкідників рослин (комах, жуків тощо) і тварин (комах, кліщів, гельмінтів) під час боротьби з ними, оскільки вони також є об'єктом фауни.

У зв'язку із цим пропонуємо вважати предметом адміністративного правопорушення за ст. 89 КУпАП лише *хребетних тварин*, що мають кістковий хребет, кровоносну і нервову системи, в т. ч. головний і спинний

мозок, незалежно від: належності тварини (приватна, державна, комунальна), умов мешкання (в неволі, природних ареалах), продуктивності (продуктивні, не продуктивні), місця утримання (свійські, дикі, зоопаркові, безпритульні), цілей використання (в кінематографічних, спортивних, видовищних заходах, експериментальних цілях), віку (молоді, зрілі, старі), статі (самці, самки), тривалості (короткочасне, тривале, інтенсивне, мляве), під час певних дій із ними (відтворення й розведення, утримання, годівля, використання, полювання, видовищні заходи, перевезення, підготовка до первинної переробки на бійнях чи інших м'ясопереробних підприємствах, проведення лабораторних досліджень, лікування, евтаназія), стану (порадний, безпорадний).

Тип хребетних тварин в зоологічній систематиці включає декілька класів тварин, зокрема клас риби, клас земноводні (жаби, саламандри, третони тощо), клас плазуни (ящірки, змії, черепахи), клас птахи і клас ссавці (собаки, коти, жуйні тварини, коні, свині тощо).

Частину першу чинної ст. 89 КУпАП вважаємо доречним розподілити на дві самостійні частини – першу і другу. Так, у запропонованій редакції частини 1 ст. 89 КУпАП слід передбачити відповідальність за діяння, пов'язані із порушенням встановлених правил, що виключають жорстокість поводження з хребетними тваринами, зокрема за діяння, які не передбачають тілесних ушкоджень. З огляду на зазначене, пропонуємо диспозицію ч. 1 ст. 89 КУпАП викласти в такій редакції: “Порушення правил, що виключають жорстокість поводження з хребетними тваринами, – залишення їх напризволяще або в небезпеці для життя, порушення гігієнічних умов утримання, годівлі, перевезення, проте не спричинили розладу здоров'я, тілесних ушкоджень, каліцтва чи смерті”.

Санкції за ч. 1 чинної ст. 89 КУпАП передбачають накладення штрафу від 200 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.) з конфіскацією тварини, якщо перебування тварини у власника становить загрозу для її життя або здоров'я. У запропонованій нами редакції ч. 1 ст. 89 КУпАП слід зберегти розмір штрафних санкцій, тобто від 200 до 300 н.м.д.г. Проте, необхідно доповнити перелік видів адміністративного покарання такими, як громадські роботи на строк 40 годин, виправні роботи на строк 1 місяць з обов'язковою конфіскацією тварини, яка постраждала від насильницьких дій через порушення встановлених правил поводження з хребетними тваринами.

Отже, вважаємо за доцільне сформулювати частину 1 ст. 89 КУпАП таким чином: *“Порушення правил, що виключають жорстокість поводження з хребетними тваринами: залишення їх напризволяще або в небезпеці для життя, порушення гігієнічних умов утримання, годівлі, перевезення, проте не спричинили тілесних ушкоджень, каліцтва чи смерті, – тягнуть за собою накладання штрафу від двохсот до трьохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян, або громадські роботи на*

строк сорок годин, або виправні роботи на строк один місяць з обов'язковою конфіскацією тварини, яка постраждала від насильницьких дій через порушення встановлених правил поводження з хребетними тваринами”.

У запропонованій нами редакції частини 2 ст. 89 КУпАП вважаємо за необхідне передбачити окрему відповідальність за діяння, пов'язані із порушенням встановлених правил, що виключають жорстокість поводження з хребетними тваринами, зокрема за діяння у вигляді фізичного насильницького впливу на тварину: знущання над тваринами, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю і страждань, проте не спричинило розладу здоров'я, тілесних ушкоджень, каліцтва чи смерті. З огляду на зазначене, пропонуємо диспозицію ч. 2 ст. 89 КУпАП викласти в такій редакції: *“Порушення правил, що виключають жорстокість поводження з хребетними тваринами – знущання над тваринами, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю і страждань, проте не спричинило розладу здоров'я, тілесних ушкоджень, каліцтва чи смерті”.*

Новелою санкцій до запропонованої частини 2 ст. 89 КУпАП є збільшення штрафних меж з 200–300 н.м.д.г. – у чинній редакції, до 300–400 н.м.д.г. – у запропонованій редакції. Отже, пропонуємо доповнити перелік санкцій частини 2 зазначеної статті КУпАП такими видами покарань як громадські роботи на строк від 40 до 60 годин, виправні роботи на строк від 1 до 2 місяців, адміністративний арешт на строк до 15 днів з обов'язковою конфіскацією тварини, яка постраждала від насильницьких дій за порушення встановлених правил гуманного поводження з хребетними тваринами.

У цілому пропонуємо частину 2 ст. 89 КУпАП викласти в такій редакції: *“Порушення правил, що виключають жорстокість поводження з хребетними тваринами – знущання над тваринами, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю і страждань, проте не спричинило розладу здоров'я, тілесних ушкоджень, каліцтва чи смерті, – тягнуть за собою накладання штрафу від трьохсот до чотирьохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян, або громадські роботи на строк від сорока до шестидесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти днів з обов'язковою конфіскацією тварини, яка постраждала від насильницьких дій за порушення встановлених правил гуманного поводження з хребетними тваринами”.*

В частині 3 запропонованої редакції ст. 89 КУпАП необхідно передбачити відповідальність за дії, зазначені у частинах 1 і 2, вчинені стосовно двох і більше хребетних тварин, або групою осіб, або організованою групою.

Крім штрафних санкцій у межах 300–500 н.м.д.г., новелою санкцій за ч. 3 ст. 89 КУпАП слід визначити такі: громадські роботи на строк

шістдесят годин, або виправні роботи на строк два місяці, або адміністративний арешт на строк п'ятнадцять діб із обов'язковою конфіскацією тварин, що постраждали від насильницьких дій із порушення встановлених правил гуманного поводження з хребетними тваринами.

Таким чином, зміст ч. 3 ст. 89 КУпАП слід викласти у такій редакції: *“дій, зазначені у частинах 1 і 2, вчинені стосовно двох і більше хребетних тварин, або групою осіб, або організованою групою, – тягнуть за собою накладання штрафу від чотирьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадські роботи на строк шістдесят годин, або виправні роботи на строк шістдесят діб, або адміністративний арешт на строк п'ятнадцять діб з обов'язковою конфіскацією тварини, яка постраждала від насильницьких дій порушення встановлених правил гуманного поводження з хребетними тваринами”*.

Зміст частини 3 у чинній редакції ст. 89 КУпАП вважаємо за необхідне залишити без змін, проте її порядковий номер у запропонованій нами редакції зазначеної статті буде 4: *“Порушення Правил транспортування тварин, – тягне за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – тягне за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян”*.

Аналогічно, зміст частини 4 у чинній редакції ст. 89 КУпАП вважаємо за необхідне залишити без змін, проте її порядковий номер у запропонованій нами редакції зазначеної статті стане 5: *“Дії, передбачені частиною п'ятої цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі самі порушення, – тягнуть за собою накладення штрафу від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян”*.

З метою врегулювання вищезазначених питань нами розроблено пропозиції до проекту Закону України “Про внесення змін до ст. 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо жорстокого поводження з тваринами”.

Резюмуючи, зазначаємо, що сформульовані зміни до ст. 89 КУпАП можуть бути запропоновані для деталізації видів суспільно-шкідливих діянь щодо порушення встановлених правил, що виключають жорстокість поводження з хребетними тваринами, правил та деталізують відповідальність за відповідні адміністративні правопорушення.

Перелік посилань

1. Pejman N., Kallas Z., Dalmau A., Velarde A. Should Animal Welfare Regulations Be More Restrictive? A Case Study in Eight European Union Countries. *Animals (Basel)*. 2019. Vol. 9. Is. 4. Art. 195. DOI: 10.3390/ani9040195.

2. Sandøe P., Hansen H. O., Bokkers E. A. M., Enemark P. S., Forkman B., Haskell M. J., Lundmark Hedman F., Houe H., Mandel R., Nielsen S. S., de Olde E. M., Palmer

C., Vogeler C. S., Christensen T. Dairy cattle welfare – the relative effect of legislation, industry standards and labelled niche production in five European countries. *Animal*. 2023. Vol. 17. Is. 12. Art. 101009. DOI: 10.1016/j.animal.2023.101009.

3. Про захист тварин від жорсткого поводження: Закон України від 21.02.2006 № 3447–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>.

4. Herzog K., Kolk C. Animal welfare during transport and slaughter of cattle – background and facts. *Tierarztl Prax Ausg G Grosstiere Nutztiere*. 2023. Vol. 51. Is. 1. P. 15-21. DOI: 10.1055/a-2016-2016.

5. Яценко І. В. Вплив новітніх наукових здобутків Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів на ефективність призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи. *Progressive research in the modern world*. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2023. P. 25-47. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/PROGRESSIVE-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-2-4.03.23.pdf>.

6. Bartelink E. J., Clinkinbeard S., Spessard C., Kilmartin A., Spangler W. L. Documenting non-accidental injury patterns in a dog abuse investigation: A collaborative approach between forensic anthropology and veterinary pathology. *J. Forensic Sci*. 2022. Vol. 67. Is. 2. P. 756-765. DOI: 10.1111/1556-4029.14948.

7. Яценко І. В., Париловський О. І. Новітні досягнення в судово-ветеринарній експертизі тварин, постраждалих від жорстокого поводження. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького*. Серія : Ветеринарні науки. 2020. 22. 97. С. 95-105. DOI: 10.32718/nvlvet9716.

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

10. Про ветеринарну медицину: Закон України від 04.02.2021 № 1206-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20#Text>.